

10. Бень Т.Г., Довбня С.Б. Інтегральна оцінка фінансового стану підприємства // Фінанси України. -2002. -№ 6. - С.53-60.

11. Ізмайллова К. В. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник. -К.: МАУП, 2000. -152 с.

12. Боровиков В. Искусство анализа данных на ком-

пьютере: Для профессионалов. -СПб.: Питер, 2003. -688 с.

13. Баканов М.И., Шеремет А.Д. Теория экономического анализа: Учебник. -М.: Финансы и статистика, 1995. -288 с.

Надійшла до редакції 11.06.2004

ОРЕХОВА Е.В., ТКАЧЕНКО О.С. МЕТОДИКА ИНТЕГРАЛЬНОЙ ОЦЕНКИ ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

Предложена методика интегральной оценки, позволяющая комплексно оценить финансовый потенциал предприятия и дать ему количественное измерение.

***

OREHOVA E.V., TKACHENKO O.S. THE TECHNIQUE OF THE INTEGRATED ESTIMATION OF THE FINANCIAL CONDITION OF THE ENTERPRISE

The technique of an integrated estimation allowing in a complex to estimate financial potential of the enterprise and to give to it quantitative measurement is offered.

В.Д. ПОНІКАРОВ

канд. екон. наук, доц.

Національний університет внутрішніх справ

УДК 338:657.6

РОЛЬ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Розглянуті основні загрози національній безпеці України і наведені чинники та наслідки розвитку тіньової економіки; проаналізована сучасна економічна злочинність і запропоновані напрямки розвитку системи фінансово-господарського контролю в державі.

Сьогоднішній світ характеризується процесами глобалізації та формування нової геополітичної структури, що зумовлює зростання загроз політичного, екологічного, інформаційного та, безумовно, економічного характеру для молодих незалежних країн. Тому існування, самозбереження і прогресивний розвиток України як суверенної держави багато в чому залежать від здійснення цілеспрямованої політики щодо захисту її національних інтересів. Основи такої політики визначає Закон України "Про основи національної безпеки України" [1].

Національна безпека, як стан захищеності життя та важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, є необхідною умовою збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей. Закон повинен забезпечувати:

- єдність принципів формування і проведення державної політики національної безпеки;

- поєднання підходів до формування відповідної законодавчої бази, підготовки доктрин, стратегій, концепцій, державних і відомчих програм у різних сферах національної безпеки.

Конкретні засоби і шляхи забезпечення національної

безпеки повинні обумовлюватися пріоритетністю національних інтересів, необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз шим інтересам, і ґрунтуватися на засадах правової демократичної держави. Національні інтереси та їх пріоритетність обумовлюються конкретною ситуацією, що складається в країні та за її межами.

Національна безпека України досягається шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих доктрин, концепцій, і програм у таких сферах, як політична, економічна, соціальна, військова, економічна, науково-технічна, інформаційна тощо.

Виходячи з того, що сьогодні для України, як вважає Рада національної безпеки і оборони України, не існує прямої воєнної загрози, а можливості політичного тиску з боку іноземних держав хоча існують, але обмежені, національна безпека нашої держави піддається головним чином, впливу внутрішніх загроз. Серед них, передусім, слід виділити економічну складову. Не випадково ст.17 Конституції України [2] проголошує, що забезпечення економічної безпеки є однією з найважливіших функцій держави. Попередити загрози, що являють для економіки країни

серйозну небезпеку, і ліквідувати їх негативні наслідки повинна ефективна система економічної безпеки.

Якщо розглядати економіку як динамічну систему, що розвивається за рахунок внутрішніх механізмів, то в цьому контексті поняття її безпеки є тотожним поняттю стійкості процесу суспільно-економічного відтворення. Отже, поняття економічної безпеки є складною багатофакторною категорією, що характеризує спроможність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою збалансованого задоволення потреб населення країни, протистояння дестабілізуючому впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в світовій системі господарювання.

Оскільки процес суспільного відтворення є результатом індивідуальних виробничих процесів економічних суб'єктів різних рівнів, що відбуваються у певному економічному середовищі під впливом певної економічної політики, то у цьому контексті економічна безпека країни повинна трактуватись як сукупність економічної безпеки держави (безпеки макrorівня), та економічної безпеки економічних суб'єктів (безпеки мікрорівня).

Питанням забезпечення економічної безпеки держави, регіонів та підприємств присвячені праці вітчизняних та зарубіжних фахівців [3-5].

Серед можливих загроз національній безпеці України в економічній сфері можна виділити:

- неефективність системи державного регулювання економічних відносин;
- наявність структурних диспропорцій, монополізму виробників, перешкод становленню ринкових відносин;
- невирішеність проблеми ресурсної, фінансової та технологічної залежності національної економіки від інших країн;
- низька конкурентоздатність вітчизняної продукції, знущання технологічної та виконавчої дисципліни;
- економічна ізоляція України від світової економічної системи;
- неконтрольований вплив за межі України інтелектуальних, матеріальних і фінансових ресурсів;
- криміналізація суспільства, діяльність тінювих структур.

Результати досліджень вітчизняних та іноземних фахівців свідчать, що тінюва економіка (економічні процеси, що приховуються її учасниками, не контролюються державою і суспільством, не фіксуються в повному обсязі державною статистикою) в Україні створює реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку держави, негативно впливає на суспільне життя: економіку, політику, соціальну та правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини.

Сьогодні масштаби тінювої економіки, а також обсяги продукції і фінансових ресурсів, що обертаються у цьому секторі господарства, не можуть не враховуватися при прийнятті управлінських і законодавчих рішень на всіх рівнях владних структур. За оцінками фахівців, близько 55 % підприємств повністю або частково працюють в "тіні". Розрахунки рівня тінювого сектору із застосуванням різних методик свідчать, що він становить близько 40-50 % внутрішнього валового продукту. Причому, на думку вітчизняних і західних експертів, цей рівень тінювої еко-

номіки можна вважати його нижньою межею. Для порівняння: в Італії рівень тінювої економіки складає 27,8 %, у Франції – 14,9 %, в Німеччині – 16,3 %, в США – 8,9 % ВВП.

Основними чинниками, що сприяють розвитку тінювої економіки в Україні є:

- недосконалість двочкої законодавчої бази, існування в чинних законодавчих актах значної кількості необрунтованих правових норм і обмежень щодо економічної діяльності в усіх сферах економіки, надмірне регулювання підприємницької діяльності;
- нестабільність податкового законодавства, високій податковий тиск і нерівномірність податкового навантаження на суб'єкти господарювання, низький рівень податкової дисципліни, недостатній контроль за повнотою збирання податків;
- недостатньо прозора процедура приватизації державного майна;
- низький рівень заробітної плати в державному секторі економіки;
- корупція в державних органах та органах місцевого самоврядування;
- правова незахищеність суб'єктів господарювання від зловживань з боку посадових осіб державних органів і органів місцевого самоврядування;
- відсутність інвестиційних альтернатив для тінювих капіталів та зацікавленості у їх вкладенні в офіційний сектор економіки;
- втрата історичних традицій, моральних і етичних норм, що мають бути в основі поваги до приватної власності та підприємницької діяльності.

Основними негативними наслідками тінювої економіки є:

- порушення грошового обігу та розвиток інфляційних процесів;
- дискримінація суб'єктів підприємницької діяльності, несумлінна конкуренція або неправомірне обмеження конкуренції;
- скорочення податкових надходжень до державного та місцевих бюджетів;
- нерегламентована зайнятість і неконтрольована розшарування населення за рівнем прибутків;
- нерациональне розміщення трудових ресурсів;
- правовий нігілізм багатьох підприємницьких структур і населення, як реакція на недосконале законодавство;
- відтік капіталів за кордон і суттєве скорочення інвестиційних коштів в економіку держави, що не дозволяє здійснити структурну перебудову та забезпечити збалансованість державного бюджету.

За оцінками фахівців легалізація тінювих капіталів забезпечила би понад 17 млрд. грн. додаткових бюджетних надходжень, причому найбільша активність тінювих фірм виявляється в регіонах із добре розвинутою економікою і значним фінансовим потенціалом – у м. Києві, Дніпропетровській, Донецькій й Харківській областях. У розрізі галузей економіки, в числі найбільш "тінізованих" є промисловість (майже 40 % ВВП), сільське господарство (25 %), торгівля і транспорт (7-15 %). Очолоють тінюві структури, як правило, особи, що мають вищу освіту, добре економічно, юридично та організаційно підготовлені, зна-

чна частина з них пройшла перепідготовку за кордоном, раніше конфліктів з правоохоронними органами не мала.

Найбільш небезпечним наслідком розвитку тіньової економіки є криміналізація суспільства в цілому, що веде до втрати державою своїх регулюючих і контролюючих функцій. Такі поняття, як криміналізація і тінізація економіки, тісно пов'язані між собою: тіньовий сектор є наслідком криміналізації економіки та суспільства в цілому, і в той же час – однією з причин цього процесу та його каталізатором.

Сьогодні економічні злочини [6] значно відрізняються від тих злочинів, що були притаманні командно-адміністративній системі. Якщо раніш економічні злочини за способом скоєння були досить прості (розкрадання шляхом розтрати, оплата праці "мертвих душ", спекуляція, розкрадання державної власності), то сьогодні економічна злочинність, особливо у банківській сфері і сфері зовнішньоекономічної діяльності, набула інтелектуального характеру. Скоєні економічні злочини характеризуються

- гнучкою адаптацією злочинців до нових форм і методів організації підприємницької діяльності;
- маскуванню злочинів під видом укладання та здійснення законних цивільно-правових угод (купівлі-продажу, застави, займу тощо);
- оперативним реагуванням на зміни у ринковому середовищі;
- кваліфікованим використанням у злочинній діяльності комп'ютерних технологій та електронних засобів зв'язку;
- різноманітними прийомами та засобами приховування злочинів під видом "невдалий" підприємницької діяльності (фіктивне банкрутство, реорганізація підприємств, перейменування підприємств тощо).

Цікавість до проблем економічної злочинності у всьому світі значно підвищилась у останні десятиріччя минулого сторіччя тому, що саме у цей період зросла роль інформаційних технологій та можливість їх використання у злочинних шлях. Сьогодні багато міжнародних конференцій як економістів, так і кримінологів присвячено питанням боротьби з економічною злочинністю. Сучасні економічні злочини мають такі риси:

- охоплюють різноманітні зловживання економічною владою, які посягають на порядок економічного управління;
  - здійснюються у більшості випадків у процесі професійної діяльності;
  - завдають значної економічної шкоди інтересам держави, більшості підприємницьких структур та населенню.
- Зростання економічної злочинності сприяють такі фактори:
- тінізація та криза економіки держави, посилення боротьби за економічну владу та перерозподіл власності;
  - складність персональної ідентифікації як злочинців, так і жертв, тому що вони можуть бути скоєні фізичними і юридичними особами та направлені також проти фізичних і юридичних осіб;
  - висока складність.

Виявлення протиправної економічної діяльності покладається на систему органів фінансово-господарського контролю та правоохоронні органи України.

На жаль, існуюча сьогодні в Україні система контролю та, відповідно, система контролюючих органів були

сформовані на базі командно-адміністративної системи, за якою упор робився на політичні функції контролю та його масовість, часто всупереч компетентності та об'єктивності. Останнім часом у колишньому СРСР, а тепер і в Україні, все сильніше стали виявлятися поряд із суб'єктивними й об'єктивні чинники, які впливають на зниження якості контрольної діяльності.

У сучасних умовах складність об'єктів, що контролюються, значно перевищує можливості суб'єктів контролю (органів управління та контролюючих органів). Таким чином, контроль стає недостатньо ефективним, тому що його органи з об'єктивних причин не в змозі регулярно, своєчасно та повно переробляти інформацію, необхідну для якісної постановки контролюючої діяльності. Сама система контролю продовжує розвиватися, як правило, екстенсивним методом, тобто шляхом формування нових органів (хоча вже зараз фахівці нараховують більш як 100 різних систем зовнішнього контролю діяльності підприємств). При цьому якість керівних рішень значно знижується (одні рішення суперечать іншим), а технічна та наукова база для їх прийняття не встигає за потребами суспільства і не відповідає сучасним вимогам.

Як результат – об'єкти управління поступово стали відходити з-під реального контролю; процес контролю стає все більш формальним, що перш за все впливає на темпи розвитку суспільного виробництва та зниження економічної безпеки країни.

Слабким місцем у взаємодії численних контролюючих і правоохоронних органів, до функцій яких входить протидія тіньовим операціям, як відзначають вітчизняні дослідники [7, 8], є їх відомча ізольованість. Сьогодні жоден із цих контролюючих органів у межах своєї компетенції (яка розповсюджується або лише на певні підприємства, організації чи установи, або на окремі фінансово-господарські конкретні суб'єкти підприємницької діяльності. Наприклад, ст.2 Закону України "Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами" [9] дає вичерпний перелік органів, які мають право здійснювати контроль за своєчасністю, повнотою, достовірністю нарахування податків і зборів та погашення податкових зобов'язань. Без перевірки таких питань комплексна ревізія будь-якого підприємства просто неможлива. До цього списку не входять підрозділи Державної контрольно-ревізійної служби (ДКРС), які, головним чином, здійснюють ревізії та перевірки за зверненнями правоохоронних органів. Для проведення комплексної ревізії представники правоохоронних органів сьогодні вимушені звертатися до різних організацій (ДКРС, податкової адміністрації, інспекції з контролю за цінами), які мають законодавчо визначені повноваження на проведення перевірок окремих ділянок діяльності підприємств, що значно ускладнює процес дізнання та подальшого слідства.

Тому для підвищення дієвості фінансового контролю у виявленні тіньових операцій ми пропонуємо поліпшити координацію дій правоохоронних та контролюючих органів в цьому напрямку, створити спільну для всіх цих структур систему інформаційного забезпечення.

Так, доречно передбачити створення у складі Міністерства внутрішніх справ України Головного фінансово-

контрольного управління та відповідних фінансово-контрольних підрозділів в областях. Головним завданням цього фінансово-контрольного управління МВС України має бути здійснення комплексного контролю фінансово-господарської діяльності усіх можливих підприємств, установ і організацій під час дослідних перевірок матеріалів та досудового розслідування кримінальних справ, порушених відносно осіб, які підозрюються у здійсненні тінювих операцій.

При цьому слід враховувати, що компетенція фінансово-контрольного управління МВС України не завжди співпадатиме з його компетенцією щодо вжиття фіскальних заходів. Слід передбачити також порядок взаємного інформування підрозділів фінансово-контрольних управлінь МВС України та інших контролюючих органів про факти виявлених порушень та вжиті заходи. Так, при встановленні порушень норм з регулювання обігу готівки матеріали перевірок фінансово-контрольні управління МВС України повинні передавати для вжиття заходів у податкові органи. Відповідно при виявленні порушень Закону України "Про ціни і ціноутворення", матеріали перевірки для застосування санкцій мають передаватися інспекціям з контролю за цінами.

Створення фінансово-контрольного управління МВС України повинно об'єднати зусилля ревізорів і працівників правоохоронних органів в єдиний та безперервний процес - від виявлення протиправних дій в економічній сфері до прийняття кінцевого рішення про направлення справи до суду. Це дозволить розкривати складні господарські злочини з використанням оперативних можливостей підрозділів МВС України, служби безпеки, податкової міліції і професійних знань і навичок ревізорів, усунути міжвідомчі бар'єри у тлумаченні й застосуванні фінансового, кримінального та кримінально-процесуального за-

конодавства, підвищить відповідальність за кінцеві результати у боротьбі зі злочинністю у господарській сфері й підвищення економічної безпеки держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про основи національної безпеки України" від 19.06.2003 р., № 964-IV // Урядовий кур'єр. – 6.02.1997.
2. Конституція України. –К.: Юрінком, 1996. –79 с.
3. Мунтіян В.І. Економічна безпека України. –К.: ВІСІК, 1999. –464 с
4. Дубровіна О.О. Забезпечення економічної безпеки – функція держави // Енергетика: економіка, технології, екологія. –2001. –№ 4. –С.6-9.
5. Тамбовцев В.І. Экономическая безопасность хозяйственных систем: структура проблемы // Вестник МГУ. Сер.: Экономика. –1995. –№ 3. –С.3-9.
6. Бандурка А.М., Лукин В.А., Поникаров В.Д. Основы судебной бухгалтерии. –Х.: Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2001. –336 с.
7. Куркін М.В., Поникаров В.Д. Ревізії та перевірки за зверненнями правоохоронних органів. –Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. –412 с.
8. Черевко О.В. Детінізація економіки (аналіз, оцінка та механізм зниження рівня тінювої економіки). –К.: ВД "Корпорація", 2004. –94 с.
9. Закон України "Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами" від 21.12.2000 р., № 2181-III // Урядовий кур'єр. –24.08.2001. –№ 139.

Надійшла до редколегії 12.06.2004

ПОНИКАРОВ В.Д. РОЛЬ ФИНАНСОВО-ХОЗЯЙСТВЕННОГО КОНТРОЛЯ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА

Рассмотрены основные угрозы национальной безопасности Украины и приведены факторы и следствия развития теневой экономики; проанализирована современная экономическая преступность и предложены направления развития системы финансово-хозяйственного контроля в государстве.

***

PONIKAROV V.D. THE ROLE OF THE FINANCIAL-ECONOMIC CONTROL IN MAINTENANCE OF ECONOMIC SAFETY OF THE STATE

The basic threats of national safety of Ukraine are considered and factors and consequences of development of shadow economy are given; the modern economic criminality is analyzed and directions of development of system of the financial-economic control in the state are offered.

УДК 332.122:346.548

О.С. ПРЯДКО

Київський національний університет ім. Т.Г.Шевченка

ВІЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗОНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

Розглянута практика створення вільних економічних зон в державі.

На сьогоднішній день соціально-економічний розвиток держави відбувається в умовах переходу від адмініст-